

**Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy
učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci**

Heterogenita z pohledu komunikace a jejích poruch a odchylek napříč věkem

Doc. Mgr. Kateřina Vitásková, Ph.D.

Cíle, kterých by měl student po absolvování semináře s oporou ve studijním textu dosáhnout

Seminář na téma „Heterogenita z pohledu komunikace a jejích poruch a odchylek napříč věkem“ má za cíl seznámit vás jakožto studenty učitelských studijních programů se základními aspekty oblasti pedagogiky, se kterou přijdete v podstatě každý den do kontaktu a která bude ovlivňovat také posuzování školního i mimoškolního výkonu vašich budoucích žáků a studentů

Seznámíte se totiž se základními pojmy souvisejícími se vzděláváním žáků a studentů s narušenou komunikační schopností nebo s jejími odchylkami vyplývajícími z kulturně-jazykové diverzity, a to v kontextu aktuálně implementované inkluze žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami do běžného školského systému. S odchylkami v komunikaci žáků a studentů se totiž buď již setkáváte (nebo budete setkávat) na svých pedagogických či jiných odborných praxích, a to nejenom jako pedagogové, ale také jako poradenští pracovníci, popřípadě jako konzultanti pro rodiče nebo členy pedagogického sboru. Tímto prostřednictvím získáte základní orientaci a vstupní odbornou kompetenci pro pochopení principu realizace logopedické intervence ve školských zařízeních nebo školských poradenských institucích, nahlédnete také do systému poskytování logopedické péče ve zdravotnictví ve spolupráci s pedagogickými pracovníky, rodiči a členy rodiny a pochopíte symptomy hlavních forem narušené komunikační schopnosti.

Jedním z důležitých a v podstatě aspektů je totiž heterogenita, která pro oblast komunikační schopnosti a jejích případných forem narušení typická a z pohledu učitele či jiného pedagogického pracovníka neopominutelná. Různorodost a pestrost komunikační schopnosti, odchylek od běžné či zvyklostní normy a aktuálně mnohem variabilnější sociální a především

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

kulturně-jazykové zázemí žáků a studentů přinášejí školskému prostředí nové výzvy, které musí umět na základě získaných zkušeností řešit.

Průvodce textem

Nyní přistoupíme k vysvětlení hlavních pojmů, se kterými se u svých žáků a studentů setkáte v souvislosti s narušenou komunikační schopností. Zpočátku se bude jednat o termíny popisující formy narušené komunikační schopnosti. Dále budou zmíněny odchylky v neverbální komunikaci. Uváděny budou praktické příklady, podněty k zamýšlení a možnosti nalezení doplňujících informací v publikovaných zdrojích, včetně webových stránek a dalších elektronických zdrojů.

Narušená komunikační schopnost

Stav, kdy jedna nebo více rovin komunikační schopnosti jedince působí rušivě vůči komunikačnímu záměru, nazýváme narušenou komunikační schopností. Lechta (in Cséfalvay, Lechta, 2013, s. 13): „O narušené komunikační schopnosti člověka mluvíme tehdy, když se některá rovina jeho jazykových projevů (případně několik rovin současně) odchyluje od zažitých norem daného jazykového prostředí do té míry, že působí interferenčně vzhledem k jeho komunikačnímu záměru. Může jít o foneticko-fonologickou, morfologicko-syntaktickou, lexikálně-sémantickou, pragmatickou rovinu nebo jejich kombinace.“ Podmínkou ale je, že jak u žáka nebo studenta, tak u odborníka posuzujícího komunikační schopnost, musí být splněna podmínka oboustranné znalosti shodného komunikačního kódu.

Komunikační schopnost může být realizována jak ve formě ústní (tzv. orální forma komunikace), tak psané (tzv. grafická forma komunikace), ale v současné době i ve formě znakové (vyjadřované pomocí znakového systému), protože někteří u žáků či studentů využívají jako primární, přednostní formu komunikace znakový jazyk Neslyšících, což jim umožňuje mimo jiné Zákon č. 384/2008 Sb. ze dne 23. září 2008 o komunikačních systémech do českého znakového jazyka (Vitásková, Mlčáková, 2013). I když se posuzování úrovně a kvality komunikační schopnosti většinou vztahuje primárně k tzv. upřednostňovanému, nejčastěji mateřskému či majoritnímu (většinovému) jazyku daného žáka či studenta, v případě žáků vyrůstajících nebo ocitnuvších se v bilingvním prostředí nebo žáků-cizinců (s odlišným mateřským jazykem - OMJ) může být předmětem posuzování i jazyky/jazyky další, pokud jimi

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

žák či student rovnocenně komunikuje (blíže viz např. Studijní text Vitásková, Kateřina: Multikulturalita, bilingvismus a multilingvismus ve školním prostředí).

Příklad

Může se jednat např. o žáka či studenta, který je cizincem nebo žákem nebo studentem s odlišným mateřským jazykem, který komunikuje primárně ve svém původním jazyce nebo o žáka či student, který používá prvky více jazyků a má určitým způsobem propojenou gramatickou strukturu nebo slovní zásobu, u které se učiteli obtížněji identifikuje porucha komunikace od odchylky vyplývající právě ze syntézy dvou ještě se stále vyvíjejících jazykových systémů. U těchto žáků nebo studentů je nutné konzultovat jejich projev kromě jazykových odborníků (např. tlumočnicků cizího jazyka nebo učitelů cizích jazyků) např. s tzv. kulturními tlumočnickými.

Komunikační schopnost je realizována ve čtyřech základních jazykových rovinách (Vitásková, Mlčáková, 2013; Vrbová, 2015c). U každé z těchto rovin se může projevit odchylka komunikace (buď v oblasti tzv. produkce, tvorby nebo tzv. recepce, porozumění, většinou mluvené nebo psané řeči nebo dokonce narušení komunikační schopnosti).

1. Rovina foneticko-fonologická – jedná se o schopnost artikulovat jednotlivé hlásky nebo skupiny hlásek mateřského jazyka (tedy vyslovovat) anebo produkovat či porozumět fonologickým odchylkám řeči, a to i ve formě písemného projevu (tedy tzv. grafie= psaní či tzv. lexie=čtení). Vyskytnout se mohou tzv. fonetické, fonologické nebo fonemické chyby. Předpokladem dostatečné rozvoje a využití této roviny je tzv. diferenciační schopnost sluchového a zrakového vnímání, která umožní odlišit byť i jemné nuance mezi hláskami. V případě sluchového vnímání tuto schopnost můžeme označit jako tzv. fonemický sluch nebo schopnost fonologického uvědomování. V případě zrakového vnímání se jedná o schopnost vizuálně odlišit rozdíl mezi artikulovanými pohyby mluvidel, na čemž se podílí schopnost tzv. odezírání.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Příklad

Narušení v této rovině nemusí být již v současné době přijímáno tak negativně jako v minulosti, kdy se na správnou „ortoepiku“, přesnou výslovnost podle přísně definovaných pravidel, kterou znáte např. z tzv. britské angličtiny, dbalo mnohem více. V současné době se poněkud normy výslovnosti rozvolňují a pro určitá povolání, která se kdysi neobešla bez ortoepické výslovnosti, již nepředstavuje odchylka či dokonce vada výslovnosti výraznější problém. Svou roli zde hraje přesah a častější setkávání se s cizím jazykem a cizinci a obecně „demokratičtější“ přístup k projevům žáků a studentů. Do popředí by se tak měla dostávat obsahová stránka komunikace. Přesto však některé profese nebo dokonce školská zařízení spisovnou výslovnost požadují alespoň v určitých situacích (např. konzervatoře u studentů herectví, muzikálového zpěvu; na UP v Olomouci je to i určitá podmínka pro přijetí obory logopedie nebo učitelství I. Stupně, protože učitel a logoped slouží dětem a dospívajícím jako určitý mluvní vzor).

2. Rovina morfologicko-syntaktická – na úrovni této roviny se jedná o chápání a uplatňování gramatických jazykových jevů a struktury a systému užívání větné skladby; žáci a studenti s obtížemi v této rovině mohou produkovat chyby při tvorbě či užívání skloňování, časování, mohou zaměňovat slovosled. Tyto obtíže bývají viditelnější (či slyšitelnější) u žáků a studentů se specificky narušeným vývojem řeči, nejčastěji s tzv. vývojovou dysfázií, jejichž řeč může připomínat cizinců nebo mladších dětí.

Příklad

Typickou chybou může být vynechávání některých slov, omezení struktury věty, kde chybí např. „jsem“ nebo „se“, žák může používat tzv. telegrafické věty se slovy spíše v infinitivu nebo řazenými za sebou bez dostatečného provázání spojkami apod. Tyto chyby se negativně promítnou do jeho slohových prací, žákův výkon jak při ústním tak písemném zkoušení může být v důsledku narušení této roviny podhodnocen, protože nevyjádří skutečně to, co zná, co se třeba naučil.

3. Rovina lexikálně-sémantická – její narušení se projevuje nejenom snížením slovní zásoby (buď tzv. pasivní nebo aktivní) nebo neschopností adekvátně užívat slova v jejich přesném významu.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Příklad

Tyto obtíže mohou později negativně narušit i učení se cizímu jazyku, v krajním případě může vést k tzv. verbalismu, kdy žák nebo student používá slova, jejich význam vůbec nezná, jen se s nimi setkal a zařadil je de facto pasivně do svého slovníku, aniž by je chápal. Později to může vyznívat až „úsměvně“, ale důsledky takového odchytky mohou být značné. Rovina lexikálně-sémantická může být také narušena u žáků či studentů, kteří vyrůstají v nepodnětném sociálním nebo kulturním prostředí, kteří nemají dostatečnou příležitost slovní zásobu rozvíjet a upřesňovat si v konverzaci či prostřednictvím četby svou slovní zásobu. Slovní zásoba také napomáhá porozumění různě obtížným čtenářským materiálům a tedy i učení.

Narušení této roviny bývalo častější u žáků a studentů se symptomatickými poruchami řeči, např. u žáků vrozeně neslyšících nebo nevidomých, ale s rozvojem technických a kompenzačních pomůcek (kochleární implantát, pomůcky pro nevidomé apod.) a komunikačních systémů neslyšících, ale i osob s tzv. kombinovaným, duálním sensorickým postižením (hluchoslepota apod.) se riziko narušení této roviny postupně snižuje.

4. Rovina pragmatická – pragmatická rovina komunikace nám pomáhá schopnosti mluvit a psát funkčně používat tak, abychom v každodenním životě byli adekvátně pochopeni, k čemuž využíváme také tzv. neverbální komunikační prostředky či tzv. paralingvistické nebo prozodické faktory řeči (melodie řeči, barva hlasu, větný nebo slovní přízvuk, tempo řeči, interpunkce apod.).

Příklad

Žáci nebo studenti mohou obtížněji chápat vtipy, dvojsmysly, přenesené významy slov nebo slovních spojení, což může být nesprávně učitel či spolužáky vykládáno jako nedostatek intelektu nebo nedostatek sociální inteligence. Zvláštní či nepřiměřená může být gestikulace, mimika, nebo mohou tyto projevy úplně absentovat. Nejvýraznější bývá narušení pragmatické jazykové roviny u žáků či studentů s Aspergerovým syndromem (porucha v rámci tzv. autistického spektra), ale také s některými typy specifických poruch učení nebo neverbálních poruch učení, např. dyspraxie, dále u dětí s ADHD (syndromem hyperaktivity s poruchou pozornosti) nebo u žáků-cizinců nebo i dětí bilingvních (u této skupiny dětí se ale mnohdy nejedná o skutečné narušení, ale pouze o odchytku neverbální komunikaci, která může ale i

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

zcela změnit význam orálně produkované, mluvené řeči). Prozodické faktory řeči mají také velký význam v užívání cizího jazyka, přičemž současní žáci musí zvládat učení se dvěma cizím jazykům již na základní škole – setkávají se tedy až se třemi rozdílnými prozodickými styly. Každý učitel má navíc jiný pragmatický styl komunikace, projev některý učitelů může být pro žáka nebo studenta obtížněji uchopitelný a srozumitelný – jejich neverbální projev nemusí korespondovat či být synchronní s mluveným projevem.

Hlavní typy narušené komunikační schopnosti u žáků či studentů

V České republice vycházíme z dělení narušené komunikační schopnosti do desíti hlavních okruhů (Lechta; Vitásková, Mlčáková, 2013):

1. Narušený vývoj řeči
2. Získaná neurotická nemluvnost
3. Získaná orgánová nemluvnost
4. Narušení člankování řeči
5. Narušení plynulosti řeči
6. Narušení zvuku řeči
7. Poruchy hlasu
8. Narušení grafické formy řeči
9. Symptomatické poruchy řeči
10. Kombinované vady řeči

Z nich se nejčastěji jako učitelé či jiné pedagogičtí pracovníci setkáte s následujícími poruchami:

□□ obtíže vyplývající z opoždění vývoje řeči, přesněji ale specifických obtíží v rámci tzv. specificky narušeného vývoje řeči, vývojové dysfázie, které přetrvávají z předškolního věku nebo se jejich projevy transformovaly do užívání psané řeči, matematiky či jiných předmětů.

Příklad

Někteří žáci mohou mít později obtíže i v jiných naukových předmětech, než v českém jazyce nebo v matematice – např. v chemii, dějepisu. Důvodem je nepochopení jazykové vazeb v

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

některých formulacích (v zadání cvičení, slovní úlohy apod.). Mohou mít obtíže pracovní, krátkodobou slovní i neslovní paměti, s rychle produkovanou řečí nebo s řečí v šumu nebo špatných akustických podmínkách, když mluví více osob najednou nebo s řečí produkovanou z nahrávky, kdy na mluvčího nevidí). Může se jednat také o projev tzv. CAPD poruchy – tedy poruchy zpracování sluchového signálu na mozkové kůry.

□ Neplynulost projevu – může se jednat o tzv. koktavost (balbuties) nebo příliš překotné, zrychlené tempo řeči v průběhu které žák jakoby vynechává části slov nebo celá slova nebo je spojuje do nepřirozené zkrácených, nesrozumitelných spojení (žák tzv. mumlá). V tomto případě se může jednat o tzv. breptavost, která může později negativně ovlivňovat přijetí či úspěšnost v zaměstnání. Koktavost a breptavost se neoborníkům špatně odlišují, protože se obecně jedná o špatně srozumitelnou či nesrozumitelnou řeč s mnoha pomlčkami, zarážkami v řeči, slovními vmetky (typu ehmmmm...) a v případě breptavosti se obtíže často spojují s hyperaktivitou, roztržitostí i v písemném projevu, zrychleným, překotným tempem psaní – agitografií apod.

□ Hlas žáků a studentů může být buď narušený poruchou hlasu. Ta se nejčastěji projevuje chrapotem spojeným se zastřením hlasu nebo tvořeným tzv. tvrdým hlasovým začátkem nebo může být charakteristický dyšností v důsledku tzv. nedomykavosti hlasivek. Náchylnější k některým obtížím jsou žáci s hyperaktivitou (ADHD) nebo žáci se sluchovým postižením, u kterých může být hlas narušen nedostatečnou možností jeho užívání nebo zkresleným sluchovým vnímáním. Narušena může být i rezonance (zvuk) řeči – zvýšená může být nosovost (hlavně děti tzv. rozštěpy patra nebo žáci s DMO) nebo naopak mohou mít obtíže se snížením nasality řeči v důsledku zvětšené nosní mandle, chronické rýmy, vybočení nosní přepážky apod.

Příklad

Zvýšená nebo snížená nosovost může být ale způsobena vlivem cizího jazyka, mluvního stylu v rodině, důsledkem regionálních dialektů apod. Pro okolí může být narušená srozumitelnost řeči, nehledě na estetické hledisko nebo neadekvátnost znění hlasu vůči pohlaví nebo věku žáka nebo studenta, jeho rozumové úrovni (řeč může znít infantilně, dětsky, nebo příliš „učeně“). Odlišné hlasové projevy mohou mít žáci nebo studenti z romského etnika, kteří jinak využívají intenzity hlasu apod. (nemusí to být však pravidlem).

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

□ U dětí se zdravotním postižením nebo vrozenými vývojovými vadami či syndromy (např. s dětskou mozkovou obrnou – DMO, Downovým syndromem, apod.) nebo s některými typy onemocnění, které jsou navíc upravovány léky (medikací) se mohou projevit např. dysartrie, závažnější artikulační obtíže, které narušují i vzájemnou koordinaci dýchání, tvorby hlasu a rezonance, které vyúsťují v artikulační obtíže a nedostatečnou srozumitelnost řeči. U vazby na některé typy poruch hybnosti nebo syndromů mít obtíže trvalejší charakter, někdy jsou logopedickou terapií neovlivnitelné. U některých žáků nebo studentů je v tomto případě nutné zajistit trvalou, průběžnou logopedickou intervenci, někdy i doprovázenou např. fyzioterapií, orofaciální stimulací (stimulace obličeje a oblasti dutiny ústní – rtů, jazyka apod.) a jinými typy komplexní intervence.

□ Také narušenou grafickou formou řeči neboli specifické vývojové poruchy učení ve formě poruchy čtení (dyslexie), psaní (dysgrafie), pravopisu (dysortografie) nebo kalulie (dyskalkulie) řadíme do oblasti logopedického zájmu. Žáci nebo studenti mohou mít obtíže v těchto dovednostech už získané v důsledku úrazu hlavy nebo zánětlivého onemocnění mozku až v průběhu školní docházky. U žáků s dyslexií může být narušeno hlasité čtení, mohou mít obtíže se sluchovým vnímáním (analýzou, syntézou, diferenciací), mohou mít problémy se zrakovou záměnou grafických symbolů – písmen, matematických znaků, hudebních symbolů v notovém zápise a další obtíže. Narušena může být jejich grafomotorika, stejně jako jejich pravopis, přestože pravidla pravopisu při přezkoušení znají – nedokáží je však aplikovat. Někteří žáci nebo studenti mohou mít i specifické vývojové poruchy motorických dovedností, vývojovou dyspraxii nebo vývojovou koordinační poruchu.

Příklad

Tito žáci nebo studenti se projevují jako motoricky neobratní, což se projevuje nejenom třeba v tělesné výchově, ale někdy i v oblasti motoriky mluvidel nebo tváře – problémy s výslovností obtížnějších shluků souhlásek, záměnou zvukově podobných hlásek (např. sušička – šušička), mohou mít obtíže v používání psacích či geometrických potřeb nebo narušenou kresbu, hru na hudební nástroj. Selhávají ve sportovních činnostech vyžadujících přesnější či stálejší koordinaci pohybů nebo správné rozložení a využití svalové síly (jízda na kole, plavání – vyžaduje i koordinaci dýchání a pohybu).

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

□ Opravdu spíše výjimečně, hlavně na prvním stupni základní školy, se můžete setkat i s tzv. mutismem, oněměním – dochází k celkovému nebo spíše částečnému zániku schopnosti používat mluvenou řeč s určitými lidmi, v některých situacích nebo ve vazbě na určité místo – např. školu.

Podnět k zamyšlení

Měli jste spolužáka s narušenou komunikační schopností? Jak jste ho vnímali? Jak jste řešili situaci, kdy jste mu nerozuměli? Vyhýbali jste se komunikaci s ním? Koho jste žádali třeba o radu, pomoc? Myslíte si, že jste měli dostatek informací o jeho/jejích obtížích nebo jste se spíše nechali ovlivnit filmem, televizním pořadem, webovým portálem, youtube apod?

V zahraničí je při hledání popisu komunikačních poruch vhodnější hledat termíny jako „communication disorder“ nebo „communication disability“, „speech disorder“ nebo „language disorder“. V některých zemích je zaveden pojem „speech, language and communication needs“, který vystihuje inkluzivní charakter edukačního nebo poradenského prostředí. Dále se můžete podívat na pojmy: apraxia of speech, specific language disorder, stuttering, cluttering, mutism, voice disorders, resonance disorders (blíže např. McLeod, McCormack, 2015).

Narušenou komunikační schopnost různého charakteru nebo stupně vašeho žáka nebo studenta je nezbytné řešit s kompetentními odborníky – logopedy s vysokoškolským vzděláním na úrovni magisterské, kteří jsou oprávněni jak diagnostikovat terapeuticky a didakticky ovlivňovat jejich narušenou komunikační schopnost nebo odchylku komunikace (Mlčáková in Valenta a kol., 2014). Mnozí z absolventů (např. na UP v Olomouci) mají také surdopedickou kompetenci nezbytnou pro práci se žáky a studenty se sluchovým postižením. V případě že má žák či student příslušnou diagnózu a o jeho obtížích Vás informovali rodiče nebo on sám, bude situace poněkud snazší. Musíte se však o spolupráci s logopedem zajímat i v případě, že máte podezření na narušení komunikační schopnosti, i když od rodičů žádné podezření nebo jej odmítají. Přesto se musíte snažit přimět je k řešení a kontaktu s logopedem.

Logopedická intervence ve spolupráci se školou a pedagogickými pracovníky

Existuje několik možností, jak lze zabezpečit pomoc a podporu žákům s narušenou komunikační schopností nejenom ve školním prostředí, protože logopedická intervence je

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

zajišťována odborníky a pracovišti, které jsou zastřešovány de facto třemi hlavními resorty: školství, zdravotnictví, práce a sociálních věcí (Vitásková, Mlčáková, 2013; Vrbová a kol., 2015c).

Ve škole může být zaměstnán speciální pedagog- logoped nebo logopedický asistent. Dle jeho kompetencí, které jsou legislativně vymezeny Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, zabezpečují logopedickou intervenci v rámci přímého působení na žáka či studenta v rámci vyučování či v rámci přípravy na školu, spolupracují s rodiči, dalšími pedagogickými pracovníky a zaměstnanci školy tak, aby umožnili žákovi či studentovi co nejvyšší zapojení do školního procesu a zmírnili či postupně odstranili komunikační obtíže v sociální komunikaci se spolužáky. Jejich úkolem je spolupracovat s poradenskými pracovišti provádějícími objektivní diagnostiku a plán logopedické intervence. Jedná se především o speciálněpedagogické centrum logopedické nebo pedagogicko-psychologickou poradnu, případně o vysokoškolské poradenské pracoviště pro studenty či uchazeče se specifickými potřebami.

Žák nebo student může rovněž být klientem privátního speciálního pedagoga-logopeda nebo privátního klinického logopeda nebo využívá poradenských nebo klinických služeb logopedů mimo školu v rámci zdravotnictví. Učitel musí v tomto případě spoléhat na informace a spolupráci s rodiči, kteří mnohdy jediní Vám mohou zprostředkovat informace o frekvenci či zaměření intervence. Prostřednictvím rodiče můžete požádat logopeda o specifické informace, doporučení nebo naopak můžete požádat o procvičení nebo prověření některých oblastí komunikačních dovedností nebo specifických schopností percepčních apod. Služby mohou být pro rodiče a jejich děti bezplatné či placené dle rozsahu pokrytí zapojení logopeda např. zdravotním pojištěním (standardní či nadstandardní služby v rámci logopedického pracoviště či odborníka působícího mimo školu).

Doporučení pro rozšiřující zdroje

Přehled školských poradenských pracovišť najdete např. na stránkách <http://www.nuv.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/kontakty>. Přehled pracovišť zdravotnického resortu, tzv. klinických logopedů dle jednotlivých krajů a měst s přesnými údaji o místě a kontaktech, najdete např. na webových stránkách <http://www.klinickalogopedie.cz/index.php?pg=verejnost--adresar-logopedickych-pracovist>.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Další informace doporučujeme hledat přímo na stránkách ministerstva školství nebo jednotlivých školských či klinických institucí nebo klinických zařízení nebo profesních či odborných sdružení či organizací, např. na:

- Asociace logopedů ve školství (ALOS) – webové stránky www.alos.cz ;
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/specialni-vzdelavani> (stránky věnované speciálnímu vzdělávání) nebo <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani> (stránky věnované základnímu vzdělávání).

Podpůrná opatření rámci inkluzivních vzdělávání žáků s narušenou komunikační schopností

Žáci nebo studenti s narušenou komunikační schopností spadají pod různé typy tzv. podpory v rámci podpůrných opatření (viz např. webové stránky shrnující výstupy projektu <http://www.inkluze.upol.cz/portal/vystupy/>. Pro bližší informace doporučujeme navštívit stránky www.katalogpo.upol.cz, na kterých naleznete konkrétní doporučení a příklady možné podpory, kterou byste měli žáků či studentovi s narušenou komunikační schopností ve školském zařízení poskytnout. Jedná se především o katalogy:

- Obecnější, který přibližuje způsoby a důvody nastavení podpůrných opatření, popisující základní právní východiska těchto opatření a vstupní zásady.
- Dílčí katalogy zaměřené na konkrétní podpůrná opatření jednotlivě zaměřená na žáky se sociálním znevýhodněním a podle druhu oslabení.

Pro vzdělávání žáků s narušenou komunikační schopností je určen „*Katalog podpůrných opatření – dílčí část pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu narušené komunikační schopnosti*“ (Vrbová a kol., 2015c; d).

Pro asistenty pedagog pracující přímo s žáky s narušenou komunikační schopností je určena metodika pod názvem „*Metodika práce AP při aplikaci podpůrných opatření u žáků s narušenou komunikační schopností*“ (Vrbová a kol., 2015a; 2015b) dostupná na webových

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

stránkách <http://inkluzе.upol.cz/ebooks/metodika-zp-nks/flipviewerxpress.html> a <http://inkluzе.upol.cz/ebooks/metodika-zp-nks/metodika-zp-nks.pdf>.

Základní doporučení pro vzdělávání žáka či studenta s narušenou komunikační schopností pro učitele

- Dostatek informací o podstatě obtíží, s naha preventivně předejít obtížím (mluvní ostych nebo dokonce strach z mluvení)
- Postupně, ale opatrně případně zvyšovat nároky na mluvní projev. Někdy je dobré využít peer-podporu spolužáka. Případně hodnotit písemný projev, poskytnout vhodné pomůcky, včetně počítačové techniky.

Při neplynulosti v řeči je možné po zácvičce logopedem používat rytmizační pomůcky nebo speciální přístroje na bázi opožděné zpětné sluchové vazby (DAF, Lee-efekt), které lze zakoupit nebo zapůjčit ze specializovaného pracoviště.

Pokud má žák slyšitelné hlasové nebo rezonanční obtíže, přeskakující hlasovou polohu, příliš tichý nebo naopak silný hlas, je vhodné rodičům návštěvu foniatra a/nebo ORL lékaře pro objektivní vyšetření hlasu, sluchu a vyloučení skryté sluchové poruchy, organické poruchy hlasu (hlasivkové uzlíky z trvalého přemáhání hlasu) apod. Poruchy hlasu se mohou s věkem zhoršit a stát se chronickými, neodstranitelnými. Významná je prevence poruch hlasu, dodržování zásad hlasové hygieny, a to jak ze strany žáka či studenta, tak učitele.

Doporučení pro rozšiřující zdroje

Bližší informace najdete ve studijním textu *Vitásková Kateřina: Prevence poruch hlasu pro pedagogické pracovníky jakožto hlasové profesionály*.

Podnět k zamyšlení

Zkuste se nyní zamyslet nad tím, jaké povahové vlastnosti si představíte, když slyšíte mluvit žáka nebo studenta s velkou chraptivostí, se staženým hlasem, který je nepříjemný na poslech? Jsou to spíše negativní nebo pozitivní vlastnosti? Jaké například vás napadly? Myslíte si, že jsou tyto asociace opodstatněné? Pokud ano, tak zkuste vysvětlit proč.

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Kontrolní otázky:

o Které formy narušené komunikační schopnosti se mohou vyskytnout u žáků či studentů ve školských zařízeních?

o Jaké řečové nebo jazykové obtíže se mohou projevovat u žáků či studentů?

o Která poradenská zařízení mohou poskytovat diagnostiku nebo terapii u žáka nebo studenta s narušenou komunikační schopností?

o Kde najdete konkrétní logopedická pracoviště v České republice?

o Jaké zásady přístupu byste využili u žáka či studenta s narušenou komunikační schopností?

Podpůrné aktivity směřující ke zkvalitnění pregraduální přípravy učitelů na Univerzitě Palackého v Olomouci

Základní a doplňující literatura:

Cséfalvai, Zs., Lechta, V. a kol. (2013). Diagnostika narušené komunikační schopnosti u dospělých. ISBN 978-80-262-0364-3.

Klenková, J., Bočková, B., Bytešníková, I. (2012). Kapitoly pro studenty logopedie. Brno: Paido. ISBN 978807315229.

McLeod, S., McCormack, J. (2015). Introduction to Speech, Language and Literacy. New York: Oxford university Press. ISBN: 9780195527926

Systemová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR. 2016. Modul „Katalogy“. [online]. Dostupné na: <http://www.inkluze.upol.cz/portal/klicove-aktivity/modul-katalogy/> . [cit. 28. 7. 2016].

Valenta, M. a kol. (2014). Přehled speciální pedagogiky. Rámcové kompendium oboru. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0602-6. Vitásková, K., Mlčáková, R. (2013). Základy logopedie a organizace logopedické péče. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3722-4.

Vrbová, R. a kol. (2015a). Metodika práce AP při aplikaci podpůrných opatření u žáků s narušenou komunikační schopností. [online]. Univerzita Palackého v Olomouci. [cit. 12. 7. 2016]. Dostupné na: <http://inkluzi.upol.cz/ebooks/metodika-zp-nks/flipviewerxpress.html>. ISBN 978-80-244-4691-2.

Vrbová, R. a kol. (2015b). Metodika práce AP při aplikaci podpůrných opatření u žáků s narušenou komunikační schopností. Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4475-8.

Vrbová, R. a kol. (2015c). Katalog podpůrných opatření – dílčí část pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu narušené komunikační schopnosti. [online]. Univerzita Palackého v Olomouci .ISBN 978-80-244-4676-9.[cit. 20-67- 2016]. Dostupné na <http://inkluzi.upol.cz/ebooks/katalog-nks/flipviewerxpress.html> .

Vrbová, R. a kol. (2015d). Katalog podpůrných opatření – dílčí část pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu narušené komunikační schopnosti. ISBN 978-80-244-4648-6.

Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob v českém znakovém jazyce. [online]. [cit. 30. 8. 2017]. Dostupné na: <http://www.tichezpravy.cz/zakon-o-komunikacnich-systemech-neslysicich-a-hluchoslepych-osob-v-ceskem-znakovem-jazyce/>